

«Ко није у лику Илије Чворовића препознао свог оца, тај није растао у типичној српској породици» - говорио је мој пријатељ почетком осамдесетих година. Било је то време "хладног рата" између Истока и Запада и њихове непрестане борбе за политички и културни утицај свуда по свету. Поделе су захватиле и нас. Моја генерација је расла у "меком" комунизму и навијала је за либерални и добро дизајнирани Запад, док су наши очеви били окренути ка Истоку. Касније се испоставило да су то чинили много мање због комунизма, а много више због традиционалне љубави ка Русији.

Илија Чворовић дочекује 5. октобар

Сви наши очеви су изгледали и понашали се исто. Здепасти и намрштени, испод старомодних бркова, још од детињства на селу неговали су култ "главе породице". Увек крути и строги, тврдоглаво су господарили кућом. На послу су били сасвим другачији људи: мирни ко бубице, вредни и послушни. За 35 година радног стажа ни једном нису закаснили на посао.

Када се појавио "Балкански шпијун" и када је главну улогу понео култни глумац моје генерације Бата Стојковић одмах је постало јасно да ће то бити још један од стубава нашег сазревања и преваспитавања (уз Тикве и Милутина, Маратонце, Алан Форда, Кума 1. и 2, Кафку, Доли Бел, Звездин Север и Дулета, ЕКВ и Точка, Азру и Чорбу, Надреалисте и др). Кроз лик Илије Чворовића видели смо огромно увеличавајуће стакло свих заблуда и идеолошких болести наших очева. Смејали смо се овој гротескној будалетини чија је параноја мутирала из колективног несвесног стања.

Онда су некако подмукло дошле деведесете и донеле још веће поделе. Ровови ископани између генерација које су имале различите вредносне системе, постали су и ровови између различитих политичких опредељења. Нација се поделила: за и против Милошевића. И сам Душан Ковачевић, који је морао да трпи тортуре Милошевићеве власти, размишљао је како би његов Илија Чворовић у то време нужно постао тврди

СПС-овац, а брат му Ђура радикал.

Данас смо већ неколико година у новом миленијуму. Власт је у међувремену "окренула цајгер": прво се променила - па онда мењала, тако да су се поделе ублажиле. Нема више апсолутне идеолошке истине у Србији и манихејске поделе на "црно и бело". Прошло је и доста година и премного догађања, па је време за покушај стављања овог "живог лика" у рамове нових тумачења и другачијих гледања.

Ко је, заправо, Илија Чворовић?

Шта је неспорно и општепознато као негативно у лику Илије Чворовића?

Да је стаљиниста и параноик, да је пратио и малтретирао недужног човека и да је увртео себи у главу међународну заверу које нема ни у назнакама.

Шта је врло вероватно у биографији Илије Чворовића?

Да је сеоског порекла и то највероватније из Босне или Хрватске где се као младић приклонио партизанима, првенствено због одбране од усташке каме. Да се у том идеолошком покрету постепено заљубио у идеје "светске правде и једнакости". Да је на самом крају рата послат на Сремски фронт као и већина српске омладине, где је рањен и једва успео да преживи. Да му још рана није поштено ни зарасла а да су га његови другови ухапсили и послали на Голи оток, где је у паклу издржао две године. Да је живео у сталном страху од новог хапшења и под честом присмотром и да му дуго времена ништа није било јасно.

Шта је то остало незапажено, а позитивно је у лику Илије Чворовића и заправо чини темељ овог тумачења?

Прво, да је он вредан човек који је целога живота тврдо радио. Сигурно је неупоредиво

више дао друштву него што му је то друштво вратило. Диринчио је и ћутао дисциплиновано верујући у нужност индивидуалне жртве зарад општег добра. У жучном разговору са ћерком његова жена Даница каже: "твом оцу је често у животу било тешко, проживео је век као пас, био врећан и понижаван, црнчио је и радио...". Овакав тип људи муку подноси усправно, изнутра, носећи ћутке своје судбинско бреме. То су људи који су тешко живели, мучене душе, генерације "рођене у плачу и сазреле у муку". На другом месту Даница каже подстанару: "25 година смо провели по шупама, подрумима...он је постао срчани болесник, а ја зарадила реуму...онда смо подигли кредит и у дуговима смо до гуше..." Било је то време када је друштво готово свакоме давало стан, Илија спада у мањину која није имала ту општу привилегију. Зарадио је свој кров над главом поштено, са својих десет прстију, као и сваки грађанин савременог тржишног света. Никома никада сигурно није остао ништа дужан.

Друго, да он спада у оне људе који о својој болести нерадо говоре, чак се и стиде. Тако им је лакше, јер не желе никома да буду на терету. Радије ће и умрети него постати нечија мучна обавеза. Колико је само наших очева отишло прерано на онај свет само зато што су се предуго стидели да признају да су болесни?!

Затим, Илија Чворовић је без икакве сумње поштен и честит човек. То није алиби његове судбине, то је идеал његовог живота. Он сам каже: "живео сам ко поштен човек и умрећу ко поштен човек..." Ово је суштинска вредносна парабола његовог бивствовања на земљи, која је у данашње време постала реткост. Илија Чворовић држи до сопственог угледа и части: "нећу да ми се име провлачи по новинама и да прстом упиру у мене...". Оваква спремност на велику жртву зарад избегавања сопствене срамоте представља капиталну, али невидљиву моралну инвестицију. Тражи "целог човека целог живота" и сем личне сатисфакције, званичних признања нема. Каква супротност са брендираном филозофијом "Новог доба", тим заводљивим "царством привида" у којем владају закони брзих и површних медијских интервенција.

Даље, Илија је несумњиво миран и патријархалан човек. Скромног изгледа, али особа која држи до себе, увек уредан и чист. Конзервативан у најбољем смислу те речи. Безрезервно привржен породици, тип човека који никада, ни за живу главу, не би преварио своју жену. Он све "даје у кућу", не иде у кафане и живи за то да ишкољује своје дете за докторку. Његова жена плаче од радости када јој ћерка каже да се запослила, он је крут човек па не пушта сузу, али му се срце топи од милине ("и мени нешто лепо да се деси!"). Поштује обичаје, вади све паре из новчаника и даје ћерки да почасту друштво.

Уопште сви они "знају ред" и изказују поштовање. Брат Ђура долази у посету и носи пуне руке скромних поклона, љут је што није раније позван да помогне Илији и што га је овај само звао да помогне снајки ("овако бар знам...немам брата!"). Они спадају у оне већинске и у јавности неправедно запостављене српске породице у којима су односи међу браћом читавог живота складни и више него солидарни.

Потпуно је видљиво да Илија Чворовић није користољубив човек и да за себе лично не тражи ништа. "Мене ако се сете за Дан безбедности, сете се, ако не ништа... то је била моја дужност, да једног човека изведем на прави пут." Ако овакво осећање дужности извадите из познатог контекста и извршите његову деперсонификацију, добићете најопштије и најцењеније место западне хероике - топ-тему многих филмова, књига, емисија, магазина у којима скромни човек свесно постаје целат, самим тим и жртва, зарад заштите безбедности заједнице. То је она култна реченица из Скорсезеовог *Такси сте* :

"неко мора нешто да учини". То је тренутак када обични човек, коме је свега преко главе, узима мач освете у своје руке. У западној уметничкој индустрији најчешће такав јунак бива прво прогоњен, а на крају му сви признају да је био у праву. Он тада пролази кроз апсурдну катарзу, уместо помоћи читавом друштву довољно је и сазнање да је помогао бар једном једином човеку.

Јасно је да је Илија спреман да све жртвује зарад своје идеје и да сам буде велика жртва: "ја сам у овај посао уложио све своје, своје знање, паре, искуство...". На другом месту Даница каже: "...све сам финансира, задужио се преко пет милиона". Као и сваки фанатик и идеалиста Илија Чворовић је храбар човек. Он у својој искривљеној представи види проблем и не бежи од њега, не задовољава се одговорима које добија од званичних институција и не сматра да је тиме он умирио своју савест и испунио своју дужност. Он просто иде до краја. Чак и у том лудилу морате му признати неке узвишене ствари: спремност на саможртвовање и идеализам. У данашњој цивилизацији коју полако разједа постмодернистичко мртвило непостојања идеја и идеала, ковертирана подршка свему што је "ин" и "урбано", шансу су добили неки бледи и површни људи. И збиља, колико је у последњих двадесетак година испред наши очију прошло таквих медиокритета који су нам кројили судбину, а које је интересовала само бедна лична промоција, ситна корист и кукавичко среброљубље?!

У свом политичком бићу Илија Чворовић веома поштује ауторитет државе и њене институције. Он је заправо "легалиста" и покорни грађанин ("ми смо стабилизацију прихватили..."). У његовом животу све се мења када стигне позив са званичног места: "кад се то полиција интересовала за неког поштеног човека..." Уколико човек воли своју државу и поштује њене институције, онда су ова схватања сасвим оправдана и логична. На таквом поимању грађанске свести и дисциплине почивају либералне државе којима

се ми данас дивимо. Да ли је проблем само у Илији Чворовићу или и у нашој хипокризији? Дајемо за право западним медијима да обликују јавно мњење упрошћавањем, па и искривљавањем слике стварности и тиме штите интересе сопствене државе. А када Илија каже "има ко је у овој земљи задужен за истину", одмах га прогласимо параноиком и фаталистом.

Јасно ја да Илија Чворовић није религиозан човек у смислу спознаје. Али, са друге стране, његово биће је у основи традиционалистичко и саткано од низа особина из хришћанског канона, као што су скромност, пожртвованост, несебичност, вредноћа, смерност, поштење, дисциплина, патријархалност... Јасно је и да су ово вредности на којима је, између осталог, грађена европска цивилизација и на којима и данас почива. Лако је уочљиво да Илија Чворовић поседује у свом карактеру широк спектар особина за најискреније поштовање и да је данас мало људи са таквом моралном архитектуром. Па како је онда овај обични човек уместо темеља друштва одједном постао параноик који прогони недужне људе?

Све потиче још из његове младости, тачније од двогодишње робије. Овај недужни затвореник је морао издржати голготу због премене курса једне политике. Ни кривом ни дужном, нанета му је дубока душевна рана, која никада није зарасла. Цео живот је живео са осећајем горчине и неправде. Обележен као кривац ("а на столу фасцикла са кружићима од кафе... мој случај!") патио је, стидео се и кајао ("једном сам робијао што сам веровао људима"), упорно чекајући рехабилитацију. Она никада није стигла, као ни код стотине хиљада других, по разним основама неправедно проглашеним кривима, а он се читавог живота осећао дужан према држави ("ја сам овом друштву увек био сумњив"). Стидећи се негде самог себе, отишао је корак даље: из великог страха да не оде на онај свет "дужан и грешан" решио је да преузме ствар у своје руке.

Епилог сви знамо. Крај је чиста трагедија. Болно је његово исповедно сазнање: "Јел` то значи да сам целог живота био будала? Да сам увек био на супротној страни?"

Илија Чворовић и евро-атлантске интеграције

У међувремену многе ствари су се промениле у нашим животима. Илија Чворовић данас звучи мање параноично, понекад чак и као случајни пророк. Тако је фамозна Винча постала Ирак, где је хистерија "оружја за масовно уништење" достигла највише домете апсурда. Ко се последњи смеје, најслађе се смеје - каже наша народна пословица. А ми

смо се супериорно подсмевали Илији Чворовићу када је говорио: "јел` случајно што је Валенса добио Нобелову награду и што је Папа ем странац, ем Пољак"?! Можда смо били наивни ко Даница и нисмо схватили да "у свету шпијуна постоји златно правило: све је супротно од онога што изгледа да јесте"! Или нисмо на време схватили да је Илија Чворовић први српски антиглобалиста!

Неке су ствари постале за поштеног човека несхватљиве. Данас је и издаја постала нормална и природна ствар. За генерацију наших очева, као и за самог Илију Чворовића, то је била највећа срамота! А после "случаја Перишић" и оног дела јавности који нас је грлато уверавао "да нема тога што Они већ не знају и што би Им се заправо могло доставити", извршена је срамна замена тезе између моралног посрнућа и пуког ценкања око цене издаје. Тачно је да су многе ствари подложне променама кроз време, али и ту постоји граница: немогуће је да лаж постане истина, а издаја нормалан посао. Што би рекла Даница Чворовић: "Кад издају жене, што не би и земљу?"

Да је Илија Чворовић преживео све ове године шта би данас било са њим? Сигурно би остао човек ауторитарне свести и склон беспоговорној подршци политичком вођи. Али, не би се суштински разликовао од великог броја чланова и функционера странака такозваног демократског блока у њиховом идолопоклонству према лидерима. Илија Чворовић би вероватно био радикал и поново био презрен од стране такозване демократске и проевропске јавности. Поново би морао да гледа гомилу нерадника "са праве стране" како уживају у привилегијама власти – уосталом, као и читавог његовог живота, ма ко да је био на тој правој страни. Његова Даница би га верно пратила до краја и у свему, као и све наше мајке.

А ћерка? Можда би отишла да живи негде далеко у белом свету, она је своје родитеље већ једном напустила када им је било најпотребније, што не би и други пут? Тамо негде у туђини осећала би тескобу када мисли о Србији, можда и стид. Зато што је управо оно због чега ју је прихватила Нова домовина и дала јој "хлеб у руке", стекла у овој убојој земљи и на грбачи својих јадних родитеља.

* * *

Ово није само покушај бацања новог светла на једно од најбољих дела наше драмске књижевности. Ово је помало и прича о нашим очевима за које смо касно схватили колико су нам одани и које смо касно почели да уважавамо. Ваљда је то природно: што човек

Илија Чворовић - први српски антиглобалиста

Пише: Игор Ивановић
субота, 20 новембар 2004 12:46

више стари, то више схвата како поштује оно код својих родитеља чему се некад подсмевао. Бити обичан човек, како смо то некад само презриво изговарали док смо маштали о будућности. Бити обичан човек, можда је то ипак много више, можда је то заправо – сам живот.

Немогуће је подржавати Илију Чворовића, тешко га је оправдати, али је важно разумети га. Само тако ћемо спречити рађање нових генерација "Чворовића" који на овим просторима, у свако немирно време, ничу "к`о печурке после кише". Стављање новог скенера на *Балканског шпијуна* не умањује богатство овог дела. Напротив, оно га само увећава, показујући да велика дела то постану када истрпе провере времена и нових тумачења. Када се ово дело појавило Дејан Мијач је рекао: "сигуран сам да ћемо у српској драматургији време рачунати пре и после *Балканског шпијуна*

". Како год га рачунали, учинимо то само без идеолошких ровова!

И да завршим ко Илија Чворовић: "колко дуго ово наше траје?"